

Słowo o fortyfikacjach Odcinka "Baranowicze"

Fotografie: Marcin Dudek

Tekst: Łukasz Drzensła

Fot. 01. Widok ze stropu schronu na krajobraz Nowogródszczyzny.

W okresie międzywojennym do mobilizacji z 23 marca 1939 r. główny wysiłek fortyfikacyjny II Rzeczypospolitej koncentrował się na trzech pozycjach. Na wschodniej granicy były to Odcinek "Sarny" oraz Odcinek "Baranowicze", a na zachodniej tzw. Obszar Warowny "Śląsk". Największym przedsięwzięciem był Odcinek "Sarny", projektowany jako fortyfikacja klasy "obrona pozycyjna" do stawiania oporu przez długi czas, będący polskim odpowiednikiem "frontu ufortyfikowanego". Był jednak budowany stosunkowo krótko, ponieważ jego wznoszenie rozpoczęto w 1936 r., a przerwano (i nie wznowiono) w 1938 r. Po drugiej stronie granicy wojsko prowadziło budowę tzw. Obszaru Warownego "Śląsk" przeznaczonego początkowo do obrony przeciwko niemieckiemu powstaniu na Górnym Śląsku i ewentualnej odsieczy udzielonej przez wojsko, słabą wówczas Reichswehrę. Jego budowa trwała od 1933 r. aż do wybuchu wojny, co przełożyło się na mnogość rozwiązań technicznych wprowadzanych w różnych latach.

www.fortyfikacja.pl

Fot. Marcin Dudek

Fot. 02. Schron zmodernizowany w pierwszej połowie lat 30. Widoczne inne szalowanie w rejonie czołowej strzelnicy.

www.fortyfikacja.pl

Fot. Marcin Dudek

Fot. 03. Dzieło "Twierdza" w rejonie wsi Arabinowszczyzna to zespół obiektów połączonych poternami. Wznoszony był w kilku etapach.

www.fortyfikacja.pl

Fot. Marcin Dudek

Fot. 04. Schron dzieła "Twierdza" z napisem "Jaś" na elewacji dla jednego ckm.

www.fortyfikacja.pl

Fot. Marcin Dudek

Fot. 05. Duży schron dzieła "Twierdza" dostawiony do obiektu z Wielkiej Wojny. Widoczny napis "Twierdzą nam będzie każdy próg".

Wreszcie celowo wcześniej pominięty Odcinek "Baranowicze", wznoszony najdłużej, gdyż od 1929 r. aż do 1939 r., gdy z powodu przeniesienia wysiłku fortyfikacyjnego na granicę z Niemcami wstrzymano finansowanie i na wspomnianym odcinku wykonywano jedynie proste i tanie prace. Odcinek "Barnowicze" wyróżnia się także przedsięwzięciem niepodjętym na pozostałych odcinkach, mianowicie modernizacją schronów pozostałych po armiach Niemiec i Austro-Węgier po Wielkiej Wojnie. Z racji współczesnej sytuacji politycznej jest to także odcinek najmniej poznany i najrzadziej odwiedzany spośród wymienionej "Wielkiej Trójki" polskich umocnień. Tym bardziej warto przyrzeć się mu bliżej. Prezentowany materiał ma już status właściwie dokumentalny, ponieważ powstał w latach 1999-2001 podczas wypraw polskich badaczy fortyfikacji do Baranowicz. Prezentowane fotografie autorstwa Marcina Dudka stanowią jedynie część wykonanej podczas pierwszej wyprawy dokumentacji. Ówczesne realia, zwłaszcza wysoki koszt materiałów fotograficznych, powodowały, że efektem trwającej tydzień wyprawy badawczej było tylko 100 slajdów. Te ograniczenia powodowały jednak wyjątkową staranność w doborze kadrów, a użycie statywu było normą.

Fot. 06. Jaz obecnie pełniący rolę mostu.

Fot. 07. Jaz nr 11 na Górnjej Szczarze.

Fot. 08. Strop typowego obiektu z 1937 r. dobrze ilustruje trapezową bryłę dzieła.

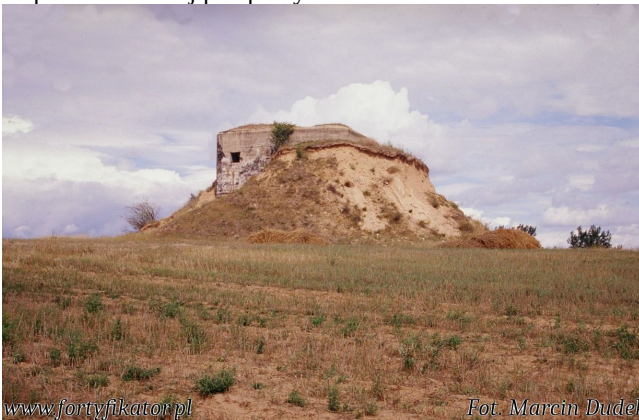

Fot. 09. Jeden z obiektów z 1937 r. w rejonie Darewa.

Aby dobrze zrozumieć kontekst budowy fortyfikacji pod Baranowiczami należy cofnąć się w czasie do Wielkiej Wojny. W 1915 r. Rosja zatrzymała w tym rejonie ofensywę państw centralnych i front zatrzymał się na długi czas. Wówczas obie strony przystąpiły do fortyfikowania linii frontu, choć Niemcy i Austro-Węgry w znacznie, znacznie większym stopniu niż Rosjanie. Front ruszył dopiero 18 lutego 1918 r., więc było bardzo dużo czasu na budowę umocnień. W ten sposób powstały setki schronów oraz kilometry rowów strzeleckich. Podczas wojny polsko-bolszewickiej fortyfikacje były zajmowane przez polskie oddziały, lecz nie odegrały żadnej kluczowej roli. Po zakończeniu wojny, w 1923 r., terenem zainteresował się szef Oddziału IIIa Biura Ścisłej Rady Wojennej, którego zadaniem było przygotowanie planów obrony kraju i w ramach którego funkcjonował Wydział Fortyfikacyjny, naówczas ppłk Tadeusz Piskor. Według opracowanego wtedy planu przewidziano rejon Nowogródzyczyny do obrony długiej, lecz nie za wszelką cenę i zakładano jego opuszczenie, jeśli nastalaby taka konieczność. Był to ważny teren, ponieważ Rosja mogła łatwo odciąć Wileńszczyznę i połączyć się z Prusami Wschodnimi. Ten plan nie zmienił się do wybuchu wojny w 1939 r.

Fot. 10, 11. Pododcinek "Horodyszcz", schron dowodzenia w rejonie Zaosia. Nad wejściem widoczne jest zagłębienie na oparte skośnie belki tworzące drewniano-ziemną przelotnię. Widoczna kopuła i otwór peryskopu. W tle, ponad stopem w dalszej perspektywie widoczne zabudowanie folwarku Mickiewiczów w Zaosiu.

Fot. 12. Schron dowodzenia Darewo 24. Pagórek, na którym zbudowano obiekt został po 2 wojnie światowejNa kopule widoczne zachowane jeszcze ślady farby rozkopany kopany aby powiększyć i zniwelować okolicznemaskowania. Kolor mocno rozbielonego różu może być kołchozowe pole. Widoczny otwór po lewej stronie to efektem płowienia. Jednak można go spotkać praktycznie na wszystkich zachowanych kopułach tego typu.

Fot. 14. Ściana boczna ze strzelnicą schronu obrony przeciwpancernej Minicze 2 (1938). Po lewej stronie ucholewej wjazd dla armaty, przeznaczony do zamknięcia (orylion) osłaniający strzelnicę od przedpola.

Fot. 15. Izba bojowa armaty ppanc schronu Minicze 2. Po wjeździe dla armaty, przeznaczony do zamknięcia belkami stalowymi. W centrum kadru strzelnica. U dołu kadru widoczne nisze na lemiesz. Na ścianie obok wjazdu widoczny ślad po drewnianej desce na której był zamocowany blaszany pisuar.

Pierwszymi robotami fortyfikacyjnymi, jakie wykonano już w 1929 r., była budowa jazów na dolnej Szczarze. Następnie w 1931 r. powołana przez, wówczas już, generała Tadeusza Piskora prace modernizacyjne i remontowe przy schronach wybudowanych podczas Wielkiej Wojny. Poza konserwacją wstawiano nowe strzelnice. Pod koniec tego samego roku rozpoczęto studia nad budową nowych obiektów. W latach 1932-1933 głównie modernizowano schrony po zaborcach, ale też wybudowano 10 zupełnie nowych. Pierwsze zmiany przyniósł rok 1934, gdy poprawiono nieco konstrukcję schronów poprzez lepsze zabezpieczenie wejścia przed odłamkami. W tym samym roku zapadła decyzja o budowie 12 jazów kozłowych i belkowych na górnej Szczarze. Lata 1935 i 1936 przebiegły głównie pod znakiem studiów terenowych, nie wybudowano zbyt wielu umocnień, a ich konstrukcja nie odbiegała znacznie od starszych. Największą zmianą była rezygnacja ze strzelnic ustawionych czołowo do kierunku natarcia nieprzyjaciela. Fortyfikowano głównie rejon Szosy Słuckiej. Wykonano także planowane jazy na Górnej Szczarze i rozszerzono projekt o jeden jaz. Rozpoczęto studia nad wykorzystaniem rzeki Serweczy jako przeszkody. Prawdziwą rewolucję przyniósł rok 1937, gdy zrezygnowano z modernizowania obiektów pierwszowojennych i budowano schrony całkowicie od zera. Obiekty reprezentowały zupełnie nową jakość techniczną, wprowadzając szereg nowych rozwiązań konstrukcyjnych. Były większe, uzbrojone zwykle w 2-3 ckm. Planowano szerokie zastosowanie kopuł pancernych. Budowano także schrony obserwacyjne dla dowódców batalionów i obserwatorów artylerii. W 1938 r. wykańczano obiekty wzniesione rok wcześniej. Wybudowano także dwa schrony dla armat przeciwpancernych w rejonie Minicz. W 1939 r. z racji przeniesienia wysiłku obronnego na granicę z Niemcami i wstrzymaniem funduszy wykonywano jedynie proste i tanie prace. Oficerów z Kierownictwa Robót Nr 18, zajmującego się od 1936 r. wznoszeniem umocnień, przeniesiono do detaszowanego KR 18D w Osowcu.

www.fortyfikador.pl

Fot. Marcin Dudek

Fot. Marcin Dudek

Fot. 16. Osuwający się schron Darewo 16 to typowy obiekt z okresu 1937-1938. Widoczna sytuacja w położeniu pancernym. Zamontowano (a później odcięto...) jedynie schronu powstała w wyniku działania żwirowni. Fot. 17. Schron Darewo 22 miał posiadać trzy kopuły środkową - wykorzystano starą pruską kopułę.

www.fortyfikador.pl

Fot. Marcin Dudek

Fot. Marcin Dudek

Fot. 18. Wnętrze schronu z 1937 r. Po lewej strzelnica broni ręcznej, a po prawej strzelnica ckm. Fot. 19. Wnętrze schronu z okresu 1935-1936. Po lewej dwie strzelnice ckm, w głębi wejście do kopuły.

Podczas działań wojennych w 1939 r. rola umocnień była znikoma. Jedynie pojedyncze schrony zostały obsadzone i wróg przeszedł przez linię w zasadzie bez walki. Aczkolwiek, gdyby nie konieczność prowadzenia wojny na dwóch frontach, wydarzenia mogły by potoczyć się zupełnie inaczej. Niemniej ze względu na konstrukcję, mariaż rozwiązań technicznych, a także mnogość rodzajów środków obrony, czyli przeszkód i schronów Odcinek "Baranowicze" pozostaje niezwykle ciekawym. Warto mieć go na uwadze kontemplując wysiłek fortyfikacyjny międzywojennego Państwa Polskiego.

Bibliografia

- Kot Mirosław (1994). *Wschodnie umocnienia Rzeczypospolitej - Odcinek "Baranowicze"*
- Kucharski Szymon. (2022). *Fortyfikacje Nowogródzeczyzny cz. 1* W: Wielki Leksykon Uzbrojenia. Wrzesień 1939: Tom 252.
- Kucharski Szymon, Sadowski Jerzy. (2022). *Fortyfikacje Nowogródzeczyzny cz. 2* W: Wielki Leksykon Uzbrojenia. Wrzesień 1939: Tom 256.
- Drzensła Łukasz, Sadowski Jerzy, *Ewolucja schronów bojowych II RP*, seria: "Wielki Leksykon Uzbrojenia Wrzesień 1939", t. 225, Warszawa 2021.
- Pruski Zbigniew. (2000). *Bastion Polesie*
- Sadowski Jerzy. (2017). *Odcinek Umocniony "Sarny"* W: Wielki Leksykon Uzbrojenia. Wrzesień 1939: Tom 122. Warszawa: Edipresse Polska S.A.